

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО-ТРУДОВОЇ ПАРТІЇ (1920-1923 рр.)

Впродовж усього періоду існування ЗУНР її зовнішньополітична діяльність зосереджувалася виключно в руках представників Української національно-демократичної партії, яка в березні 1919 р. була перейменована на Українську народно-трудова партію (УНТП). Трудовики були найвпливовішою політичною силою в Галичині. З початку століття в лавах національно-демократичної партії сформувалась порівняно чисельна верства українських політичних діячів (депутати австрійського парламенту, послы до галицького крайового сейму). На час утворення ЗУНР націонал-демократи мали великий досвід політичної діяльності. З усього західноукраїнського політикуму вони були найбільш підготовленими до ведення зовнішньополітичних справ.

Першим державним секретарем закордонних справ уряду ЗУНР було призначено чільного діяча національно-демократичної партії, редактора газети "Діло" Василя Панейка. Головами дипломатичних місій у провідних європейських країнах, США та Канаді стали відомі діячі УНТП -- Степан Томашівський (Лондон), Євген Левицький (Берлін), Лонгин Цегельський (Вашингтон), Олександр Колесса (Відень) та інші. На першому етапі головним завданням молоді західноукраїнської дипломатії було створення зовнішньополітичних умов для визнання та утвердження ЗУНР.

Перебуваючи згодом на еміграції у Відні, диктатор ЗУНР Євген Петрушевич 25 липня 1920 р. видав розпорядження "Про організацію уряду для виконання державної влади в ЗУНР". Сформований згідно з цим розпорядженням уряд уповноважених диктатора вперше в історії ЗУНР був однопартійним, складався з представників УНТП. Лише згодом до нього було включено Осипа Назарука (член УРП), який відповідав за пресу і пропаганду. Пояснюючи обставини формування уряду, Є.Петрушевич зазначав: "Моїм бажанням було поставити на чолі зорганізованого розпорядком з 25 липня 1920 р. уряду такі особи, які репрезентували би різні політичні напрямки в суспільстві і дати в сей спосіб громадянству фактичний вплив на виконання тих функцій державної влади, які згідно з теперішнім правовим станом зложені є до моїх рук, під мою виключною відвічальністю. Коли ж, задля перерваних зв'язків з краєм занятим чужими арміями та неможности порозуміння з усіма партійними групами членів УНРади в краю, переведення сего принципу в цілості являється під сю пору вповні неможливим, прийшлося мені складаючи уряд руководитися лише зглядом на особисте моє довір'я до осіб, покликаних до уряду та їх особисте уздібнення" [1, арк.5].

З серпня 1920 р. було створено уряд відділу закордонних справ, який складався з чотирьох підсекцій: політичної, адміністративної, правової та господарської. Правильник уряду закордонних справ регулював підготовку і прийняття державних документів, діяльність реєстратури, каталогу, бібліотеки [2, арк.84].

З 1 серпня 1920 р. по 20 січня 1921 р. уповноваженим відділу закордонних справ був Степан Витвицький. З призначенням його головою делегації ЗУНР на Мирну конференцію в Парижі та головою надзвичайної дипломатичної місії в Лондоні посаду уповноваженого відділу закордонних справ зайняв Кость Левицький, який виконував покладені на нього обов'язки до кінця існування ЗУНР. Остання реорганізація уряду уповноважених диктатора, яка відбулася 23-25 грудня 1922 р., відділу закордонних справ не торкнулася [2, арк.81-85].

Пріоритетна роль відділу закордонних справ в уряді уповноважених диктатора ЗУНР впливала із загальної політичної концепції відродження західноукраїнської державності, вихідним пунктом якої було визнання тодішнім українським політикумом суверенних прав Антанти на Галичину. У зв'язку з цим на провідні європейські країни покладалися великі сподівання щодо усунення польської окупації з краю, на реалізацію ідеї державності Галичини під протекторатом Антанти. За таких обставин діяльність уряду ЗУНР в першу чергу спрямовувалась на забезпечення зовнішньополітичних умов здобуття незалежності Галицької республіки. Цій меті мали підпорядковуватися всі інші сфери діяльності уряду та крайового політичного проводу. Сам Є.Петрушевич у своєму розпорядженні "Про організацію уряду для виконання державної влади в ЗУНР" від 25 липня 1920 р. у зв'язку з цим зазначав: "Трудне положення Держави вимагає постійної присвяти переважної моєї уваги і особистого старання справам заграничної політики і справам військовим" [1, арк.3].

Визначальна роль у випрацюванні та реалізації зовнішньополітичної тактики і стратегії належала диктатору ЗУНР Є.Петрушевичу та його найближчому оточенню з числа трудовиків, які тим самим перебирали на себе відповідальність за політичний курс уряду, реалізацію ним концепції відродження західноукраїнської державності, діяльність на міжнародній арені. Попри те помилковим було б вважати, що зовнішньополітична діяльність уряду мала вузькопартійний корпоративний характер. Хоч і з певними застереженнями, діяльність уряду Є.Петрушевича до березня 1923 р. підтримували широкі верстви західноукраїнського суспільства, його основні політичні сили (трудовики, радикали, християнські суспільники), об'єднані в Міжпартійній раді, крайовій УНРаді та її закордонній групі. Вони хоч і не мали вагомого впливу на зовнішньополітичну діяльність уряду, однак Є.Петрушевич змушений був гак чи інакше

зважаючи на їхню позицію. Особливу стурбованість у уряді ЗУНР викликало посилення опозиційних настроїв до зовнішньополітичного курсу диктатора в самій УНТП, оскільки крайове керівництво партії, в силу обставин позбавлене змоги суттєво впливати на прийняття важливих рішень, опинилось у ролі фактичного виконавця і закладника політичної стратегії закордонної групи однопартійців, що сформували новий еміграційний державний центр. Відкрито опозиційну політику до урядового курсу, крім комуністів, вели соціал-демократи та деякі студентські організації.

Зовнішньополітична діяльність УНТП не зводилась тільки до дипломатичних заходів трудовиків у складі уряду. Міжнародні обставини були постійно в центрі уваги з'їздів партії, засідань Народного комітету, Закордонної групи УНТП. Випрацьовані керівними органами партії документи, як правило, лягали в основу рішень, прийнятих Міжпартійною радою, Міжпартійними з'їздами та конференціями, крайовою та закордонною групами Української Національної Ради.

Важливе місце у зовнішньополітичних зусиллях УНТП відводилось інформаційно-пропагандистській та організаційній діяльності за кордоном у цілому та серед української еміграції зокрема. З ініціативи трудовиків були створені та вели активну зовнішньополітичну діяльність різноманітні товариства та комітети. Зокрема, у Відні було засновано Західноукраїнське товариство Ліги націй (ЗУТЛН), у Женеві Комітет оборони західноукраїнських земель (КОЗУЗ), у Вінніпегу Українсько-Канадський горожанський комітет та інші [14].

Пристаючи з кінця 1919 р. до самостійної зовнішньополітичної діяльності, уряд ЗУНР добре усвідомлював, що проблема Галичини є складовою побудови нового післявоєнного устрою в Центральній та Східній Європі. Постійне відтягування вирішення галицької проблеми, власне кажучи, й було пов'язане зі складною динамікою укладу сил у тогочасній Європі, зіткненням політичних та економічних інтересів провідних європейських країн, прикритих вільсонівською риторикою про право націй на самовизначення, міжнародну справедливість, дотримання букви закону.

Важливим фактором, який впливав на ставлення європейських держав до проблеми Галичини, було так зване "російське питання", зокрема боротьба з більшовизмом. Провал політики антирадянського фронту в 1919 р. спричинився до того, що країни Антанти зробили висновок, що Польща може стати потенційним бар'єром проти більшовицької Росії. Особливу зацікавленість у цьому виявляла Франція. З її допомогою польський уряд сподівався позитивного для себе вирішення проблеми Галичини.

Суперечливий перебіг та наслідки радянсько-польської війни ще більше актуалізували та ускладнили галицьку проблему. У зв'язку з цим перша половина 1920 р. не принесла значних здобутків західноукраїнській

дипломатії, однак прояснила деякі обнадійливі зовнішньополітичні перспективи. Зокрема, значну зацікавленість у неприєднанні Галичини до Польщі виявляла Чехо-Словаччина, яка намагалася здобути безпосередній вихід до російського кордону. Уряд ЗУНР розраховував на підтримку Чехо-Словаччини. У Празі діяло посольство ЗУНР на чолі зі Степаном Смаль-Стоцьким. За архівними джерелами, у Чехо-Словаччині знаходились тисячі галицьких стрільців і старшин. Чехо-Словаччина виділила уряду ЗУНР позику. Чехи вели інтенсивну пресову кампанію у справі неприєднання Галичини до Польщі [3, арк.5-7].

Обнадійливою для ЗУНР виглядала також політика Англії. В липні 1920 р. на конференції в Спа прем'єр-міністр Англії Л. Джордж запропонував скликати в Лондоні міжнародну конференцію з участю представників Польщі, Литви, Фінляндії, Латвії і Галичини, яка серед інших мала вирішити галицьку проблему. Підписаний 10 серпня 1920 р. мирний договір у Севрі визнавав суверенність Польщі, Румунії, Сербо-Кроато-Словенії і Чехо-Словаччини на визначених їм територіях, однак Галичина була виділена як окремий інтегральний терен, що межує з Польщею. Зовнішньополітичні заходи уряду Є.Петрушевича знаходили підтримку з боку Литви та Канади.

Великі надії уряд ЗУНР покладав на Лігу націй, перша сесія якої розпочинала свою роботу в Жневі 15 листопада 1920 р. Цей "світовий аеропаг" давав змогу вивести проблему Галичини на зовнішньополітичну арену. Міжнародні позиції уряду Є.Петрушевича зміцнювало прихильне ставлення генерального секретаря Ліги націй представника Англії Е.Друммонда.

Спираючись на міжнародно-правові передумови, уряд ЗУНР розгорнув у Європі активну дипломатичну діяльність. Головною метою західно-української дипломатії стало привернення уваги європейських політичних чинників до проблеми Галичини, домагання її міжнародно-правового вирішення шляхом усунення з краю польської окупації, утворення незалежної галицької держави. З цієї метою уряд уповноважених диктатора повів за кордоном велику інформативно-роз'яснювальну роботу. 7 серпня 1920 р. Є.Петрушевич направив голові Верховної Ради Антанти М.Мільєрану лист, в якому викладалася суть домагань і прав українців Галичини на державну самостійність. 15 серпня він звернувся до прем'єр-міністра Англії Л.Джорджа з проханням, щоб його уряд "на основі порозуміння з іншими союзними державами визнав державну самостійність Східної Галичини" [3, арк.3-7]. 20 серпня 1920 р. Петрушевич від імені УНРади висловив протест "перед усім культурним світом у зв'язку з порушенням польською адміністрацією в Галичині життєвих прав людини і нації" [3, арк.9-11].

Зовнішньополітична діяльність трудовиків в уряді ЗУНР особливо активізувалася напередодні осінньої (1920 р.) сесії Ліги націй. 24 жовтня

1920 р. Президент УНРади Є.Петрушевич направив у Женеvu перший меморіал ЗУНР до Ліги націй. У меморіалі зазначалось, що польську політику в Галичині проводить "Комітет оборони кресів", діяльність якого спрямована на поглинення Галичини польською державою, позбавлення права українського народу на самовизначення. У меморіалі висувалася вимога усунення польської окупації з краю, надання державної самостійності Галицькій республіці.

У своїх зовнішньополітичних акціях Є.Петрушевич неодноразово посилався на рішення з'їзду чи Народного комітету УНПТ як виразниці політичних прагнень західноукраїнського суспільства. Зокрема, до Верховної Ради Мирної конференції в Парижі було надіслано резолюції НК від 10 листопада 1920 р. У них стверджувалося, що "тимчасова польська управа має тільки характер окупаційної влади, яка в своїх зносинах з місцевим населенням є обов'язана придержуватися постанов міжнародного права". Народний комітет також вказав на неправочинність "варшавської умови 22 квітня 1920 р. та ризької умови 11 жовтня 1920 р." стосовно штучних кордонів, що розділяють українську етнографічну територію. Резолюції НК звертали увагу країн Антанти на те, що Польща "продовжує воєнний і виїмковий стан і через свою екстермінаційну політику винищує до решти українське населення Східної Галичини". Одночасно Народний комітет УНПТ заявив, що "український народ Східної Галичини є готовий до порозуміння з польською національною меншістю цієї країни і взагалі з польським народом - під умовою, що негайно буде привернений стан з перед 1 листопада 1918 р., що українському населенню Східної Галичини повернуться всі шкоди, заподіяні йому наслідком заряджень польської мандатової управи та що зі Східної Галичини будуть усунені чужі окупаційні війська" [15].

На підтримку зовнішньополітичної акції уряду ЗУНР УНПТ разом з іншими політичними партіями організувала в краї народні віча. Резолюції з вимогами припинити розправи над галицькими українцями, усунути "польську окупацію" з краю, відновити державну самостійність ЗУНР согнями надходили до Верховної Ради Мирної конференції в Парижі та до секретаріату Ліги націй у Женеві.

Значну фінансову, організаційну та моральну підтримку уряду ЗУНР надавала українська політична еміграція з Галичини. До Ліги націй лише з Канади і США було надіслано величезну кількість телеграм, які містили більше одного мільйона підписів [2, арк.17]. З різних країн до Женеви прибула численна група греко-католицького духовенства. В кінці 1920 р. прибув також митрополит Андрей Шептицький. Звідси він вирушив у грирничну релігійно-політичну подорож до країн Європи та Америки з метою домогтися міжнародної підтримки ЗУНР [10, арк. 2].

Делегація уряду ЗУНР у складі Євгена Петрушевича, Степана Витвицького, Костя Левицького та Ернеста Брайтера, прибувши до Женеві на сесію Ліги націй, розгорнула активну діяльність. 28 листопада 1920 р. українська делегація подала президії Ліги націй ноту з викладом своїх домагань. Слід зазначити неправомірність тверджень польського історика З.Закс про те, що документ обмежився лише запереченням польської окупації, мав загальний характер, не містив конкретизованої концепції [34, с.139]. Є.Петрушевич від імені Української Національної Ради, як єдиної легітимної репрезентації краю, звернувся до Ліги націй з чіткими вимогами: “признати Східній Галичині право національного самовизначення відповідно до волі українського народу”, негайно “усунути самовільну польську окупацію з краю, запровадити українську адміністрацію під протекторатом міждержавної комісії”. В останньому пункті ноти була поставлена вимога “допустити репрезентацію УНРади до заступництва населення Східної Галичини перед Високим Союзом, так щоб воно мало можливість висловити свою волю в справі політичної судби свого краю” [3, арк.84-85]. До ноти було додано меморіал “Система польської окупації у Східній Галичині”, підготовлений Михайлом Лозинським.

Президенту УНРади ЗУНР неодноразово доводилося звертатися до впливових міжнародних організацій у зв'язку з неправочинними діями польських властей стосовно українського населення Галичини, порушення його громадянських та національних прав. 22 грудня 1920 р. Є.Петрушевич направив ноту до Верховної Ради Мирної конференції і Ліги націй з приводу ліквідації Польщею територіальної окремішності та інтегральної цілісності Галичини, включення її до польської держави і поділу на три воєводства (Станіславське, Тернопільське, Львівське) [16]. 26 грудня 1920 р. голова уряду ЗУНР виступив з протестом проти запровадження Міністерством внутрішніх справ Польщі примусової позики [17]. У кінці січня 1921 р. Є.Петрушевич звернувся до Верховної Ради Мирної конференції з вимогою вплинути на Польщу з метою недопущення експлуатації природних багатств краю [3, арк.74-75]. 8 лютого 1921 р. у Париж була направлена нота Президента УНРади з протестом проти польської земельної колонізації. У ній ще раз висувалась вимога “негайно усунути польську окупацію Східної Галичини під протекторатом Міждержавної комісії, котру установить Найвища Рада Мирної конференції” [18].

У зв'язку з відтягуванням розгляду проблеми Галичини уряд ЗУНР 12 лютого 1921 р. вкотре звернувся до Ліги націй з проханням стосовно “остаточного вирішення державного становища Східної Галичини та негайного усунення польської окупації того нещасного краю” [3, арк.98-99].

Сам Є.Петрушевич був переконаний в успішному вирішенні проблеми державної самостійності Галичини з допомогою міжнародних чин-

ників. У листах до провідних діячів УНТП, зокрема до Володимира Бачинського, Степана Барана, о. Степана Юрика та інших, він запевняв їх у скорому і позитивному вирішенні галицької проблеми [19].

Делегація ЗУНР докладала зусиль, щоб привернути на свій бік міжнародні єврейські організації. З цією метою в Женеві було проведено переговори з делегатом лондонського Єврейського комітету акції Л.Вольфом, представником французьких євреїв С.Леві, а також заступником голови Єврейського організаційного комітету на Мирній конференції у Парижі Н.Соколовим. До переговорів було залучено рабина Женеві Грінсбергера. Однак позиція єврейських угруповань була неоднозначною. Якщо Л.Вольф у цілому підтримував вимоги уряду ЗУНР, то французькі євреї віддавали перевагу Польщі [35, с.71].

У Женеві Євген Петрушевич і Степан Витвицький робили спроби створення українсько-литовсько-білоруського блоку з метою протидії східній політиці Польщі. Проте напружені відносини між литовською і білоруською делегаціями не дали змоги реалізувати задумане [3, арк.102-103].

Польська дипломатія робила все можливе, щоби не допустити розгляду проблеми Галичини на сесії Ліги націй. Позиції Польщі тут були дуже слабкі, тому вона домагалась перенесення галицької проблеми до Парижа, де розраховувала на підтримку Франції. На початку січня 1921 р. польський уряд у ноті до Президії Ліги націй доводив, що вирішення проблеми політичного статусу Галичини належить виключно Верховній Раді Мирної конференції у Парижі. Посилання на брак компетенції Ліги націй у галицькій справі стало головним аргументом польської дипломатії. Представник Франції у Раді послів Антанті Ж.Камбон запевняв польський уряд В.Вітоса в тому, що галицька справа буде відіслана до Верховної Ради Мирної конференції, яка розгляне її у слушний для Польщі час [3, арк.95-96].

За таких складних зовнішньополітичних обставин Рада Ліги націй 23 лютого 1921 р. офіційно приступила до розгляду проблеми державно-правового становища Галичини. Генеральний секретар цієї організації Є.Друммонд представив Раді Ліги націй меморіал, у якому зазначив, що Галичина знаходиться під польською окупацією, а українське населення позбавлене прав національної меншини, перебуває у важкому становищі. Є.Друммонд запропонував передати галицьку проблему до Верховної Ради Мирної конференції у Парижі для її остаточного вирішення [3, арк.109-111].

У прийнятій в той же день ухвалі Ради Ліги націй вказувалось, що: "1. Постанови мирної конференції про права національних меншин в Польщі не можуть бути застосовані до Галичини, бо вона лежить поза кордонами Польщі. 2. Постанови про виконання мандатів і контроль Союзу Народів над мандатарем не можуть бути примінені супроти Галичини, бо Польщу не наділено мандатом завести адміністрацію тої

країни. 3. Не можна також прикладати до того случаю приписів гаазької конвенції, бо в час, коли була заключена та конвенція, Польща не існувала як держава. 4. Польща є тільки фактичним мілітарним окупантом Галичини, якої сувереном є держави Антанти (арт.91 договору Сен-Жермен), – тому Рада Союзу Народів рішає предложені їй домагання дотично правного становища Галичини і майбутнього того краю відступити Раді Амбасадорів” [5, арк.10].

Еміграційний уряд Є.Петрушевича, провід УНТП розцінювали ухвали Ради Ліги націй як значний здобуток, який в недалекому майбутньому приведе до позитивного вирішення проблеми Галичини. Орган УНТП газета “Український Вістник” у зв’язку з цим писала: “Отсе від часу конференції в Спа (10. VII. 1920 р.) перший наш дипломатичний успіх моральний і практичний. Слід підчеркнути, що у своїх нарадах перед тим члени Ради відносилися до нашої справи з повними симпатіями... Ухвала Союзу Народів, що Східна Галичина це окрема територіальна одиниця, з окремим праводержавним становищем, буде мати свій корисний вплив на остаточне рішення в нашій справі, якого в недалекій будучині треба дождатися” [20].

В цілому прихильні для українців ухвали Ради Ліги націй перекреслювались передачею справи до Ради послів країн Антанти, де міцні позиції мала Франція. Саме такою розвитуку подій домагалася польська сторона. Подальший їх перебіг засвідчив, що ухвали Ради Ліги націй були переломними у фатальному вирішенні долі Галичини.

Уже в березні 1921 р. зовнішньополітичне становище уряду ЗУНР різко погіршилось у зв’язку з підписанням Ризького договору між радянською Росією, радянською Україною та Польщею. За цим договором східний кордон Польщі проходив через Острог, Сарни, Збруч. За Польщею залишалася Галичина, Холмщина, Підляшшя, а також західна частина Волні й Полісся. Окупована Польщею українська етнічна територія охоплювала 135 тис. кв. км з 9,5 млн. населення, більше 6 млн. (64,5%) якого становили українці [21].

Делегація уряду ЗУНР на чолі з К.Левицьким на ризьких переговорах склала протест “проти хоч би лиш тимчасового розпорядження долею Східної Галичини, чи зі сторони Польщі, чи зі сторони Росії або України”, вона заявила, що “справа державної самостійности Східної Галичини повинна бути остаточно вирішена світовою конференцією” [4, арк.5-6]. Є.Петрушевич у ноті до Ради послів Антанти 2 квітня 1921 р. висловив протест проти умов Ризького миру [18].

Незважаючи на те, що в першій половині 1921 р. галицька проблема більше не була предметом розгляду міжнародних форумів, уряд ЗУНР, УНРада, Міжпаргійна рада, провід УНТП продовжували надсилати до

Ліги націй, Ради послів Антанти ноти, меморіали, протести і скарги з вимогами швидкого вирішення проблеми державно-правового становища Галичини. 12 квітня 1921 р. еміграційний уряд направив Раді послів Антанти ноту протесту у зв'язку з розгортанням польськими властями колонізації українських земель. 30 квітня Президент УНРади запропонував Раді послів Антанти у Лізі націй проект "Основ державного устрою Галицької республіки".

УНТП, як і інші політичні партії краю, в цілому виявляла підтримку зовнішньополітичній діяльності уряду ЗУНР. З'їзд мужів довір'я УНТП, що відбувся 3 червня 1921 р., прийняв "Політико-орієнтаційну резолюцію", яка була схвалена першим Міжпартійним з'їздом 3-4 червня. Трудовики, радикали і християнські суспільники відкинули "т.зв. "польську" чи "московську" орієнтації", висловили підтримку зовнішньополітичному курсу уряду ЗУНР стосовно його орієнтацій на Антанту [11, арк.4]. Резолюції з'їзду були надіслані еміграційному уряду у Відень.

Значну підтримку зовнішньополітичним виступам Є.Петрушевича продовжувала надавати українська еміграція в Америці. Під її впливом канадський делегат у Лізі націй Ш.Дегерті в середині вересня 1921 р. запропонував Лізі націй і Раді послів Антанти приступити до остаточного вирішення проблеми Галичини. 27 вересня 1921 р. пропозиція Ш.Дегерті була схвалена сесією Ліги націй. В ухвалі Ради Ліги націй зверталась увага Ради послів Антанти "на необхідність випрацювання в найближчий час статуту для Східної Галичини" [3, арк.73].

Однак прийняття такої ухвали суттєво не позначилося на вирішенні проблеми ЗУНР. Для Ради послів Антанти рішення Ліги націй мали рекомендаційний характер. Вирішення проблеми державно-правового статусу Галичини затягувалось. У повній мірі це проявилось на конференції Верховної Ради союзних держав у Каннах, яка відбулась 6 січня 1922 р. Голова уряду ЗУНР Є.Петрушевич 28 грудня 1921 р. звернувся до учасників конференції з нотою, в якій виклав міжнародно-правове становище Галичини, закликав: "1) щоби держави запротестували проти стягання польською владою "данини" в Східній Галичині; 2) щоби визначили міжнародну комісію для охорони місцевого населення перед жорстокостями польської окупації і 3) щоби, якнайскоріше відновити Західно-Українську Народну Республіку" [22]. Однак розгляд справи завершився черговим перенесенням її на Генуезьку міжнародну економічну конференцію [23].

Уряд ЗУНР, крайовий провід трудовиків, як і весь західноукраїнський політикум, пов'язували з Генуезькою конференцією великі надії. Підготовка до конференції розпочалась задовго до її проведення. У січні 1922 р. на засіданні Міжпартійної Ради провід УНТП закликав представників

інших політичних партій краю підтвердити повноваження голови уряду ЗУНР Є.Петрушевича репрезентувати інтереси українського населення Галичини на міжнародній арені. З цією метою в кінці січня 1922 р. у Львові відбувся третій Міжпартійний з'їзд, який розглянув міжнародно-правове становище Галичини. Делегати з'їзду визнали еміграційний уряд ЗУНР єдиним легальним представником українського народу в Галичині. З'їзд надіслав протест Раді Ліги націй у зв'язку з утисками українського населення польською владою, закликав до активного опору заходам окупаційного режиму.

Хід підготовки до Генузької конференції був предметом розгляду засідання Народного комітету УНТП 12 лютого 1922 р. та п'ятої Міжпартійної конференції, яка відбулася у Львові днем пізніше. Остання розглянула зовнішньополітичні перспективи відродження західноукраїнської державності, заходи еміграційного уряду, спрямовані на вирішення проблеми незалежності Галичини, а також стан польсько-українських стосунків [9, арк. I]. Міжпартійна конференція прийняла спеціальну декларацію, у якій уряд Є.Петрушевича було визнано як єдину легальну владу, яка зобов'язується повести в Генуї "енергійну акцію в напрямі прискішення визнання незалежності Східної Галичини" [22].

Для підтримки зовнішньополітичних акцій еміграційного уряду, інформування світової громадськості та пропаганди проблеми державності ЗУНР на міжнародній арені 30 січня 1922 р. у Відні з ініціативи Закордонної групи УНТП було засновано Західноукраїнське товариство Ліги націй (ЗУТЛН). Керівництво товариства знаходилося в руках трудовиків. Після відповідної підготовки у квітні 1922 р. на конференції у Мюнхені ЗУТЛН було запрошене до Міжнародної унії товариств Ліги націй, проти чого активно виступала Польща [24].

У ході підготовки до міжнародної конференції було уконстигувано ще одну важливу інституцію – Українську Національну Раду за кордоном. Створений 21 березня 1922 р. у Відні ініціативний комітет на чолі з відомим діячем УНТП Левом Левицьким об'єднав 29 членів УНРади, що перебували за кордоном. На установчому засіданні 12 квітня 1922 р. було прийнято рішення звернутися до міжнародної конференції в Генуї із заявою, в якій УНРада за кордоном висловила довір'я уряду Є.Петрушевича, а також вимагала від міжнародних чинників остаточного вирішення проблеми західноукраїнської державності, усунення з краю польської окупації [25].

Значна підготовча робота була проведена урядом ЗУНР. 21 лютого 1922 р. до Верховної Ради союзних держав і Президії міжнародної конференції в Генуї Є.Петрушевич направив ноту, в якій вказувалось "на велике значення Галичини в економічній відбудові Центральної і Східної Європи"

[26]. 7 квітня 1922 р. еміграційний уряд надіслав у Геную другу ноту з вимогою врегулювання політичних і економічних проблем Галичини.

Західноукраїнська делегація в складі Костя Левицького, Степана Витвицького, Володимира Бандрівського, Степана Рудницького, Осипа Назарука, о. Йосафата Жана та ряду експертів приїхала до Генуї 11 квітня 1922 р. Згодом прибув голова делегації Євген Петрушевич, який 23 квітня вручив Президії міжнародної конференції головну ноту, що складалася з 12 розділів. У ній було висунуто вимогу “вирішити державне становище Східної Галичини в цілі економічної відбудови сеї території і закріплення мира на Сході Європи” [26]. До ноти додавалось вісім монографій з матеріалами і статистичними даними, які підкріплювали тези, висунуті в головній ноті.

Після приїзду до Генуї К.Левицький був прийнятий прем'єр-міністром Англії Л.Джорджем, який заявив про свою підтримку вимог західноукраїнської делегації. 22 квітня 1922 р. на засіданні членів англійської делегації було вирішено ініціювати розгляд галицької проблеми на міжнародній конференції [9, арк.3].

Економічна конференція в Генуї з участю 34 країн світу проходила з 10 квітня по 19 травня 1922 р. Західноукраїнська проблема була поставлена на порядок денний конференції 10 травня з ініціативи Л.Джорджа. Французька делегація на чолі з Л.Баргу домагалася зняття проблеми Галичини з конференції. Під тиском Англії було прийнято рішення передати справу до політичної підкомісії конференції, яка на своєму засіданні 16 травня зробила висновок, що проблема Галичини “є загрозою миру в Європі... і в близькій часі мусить бути вирішена покликаними міжнародними чинниками [23]. Крім того, конференція визнала Українську Національну Раду легітимним представником українського населення Галичини. Саме ж вирішення справи вкотре переносилось на невизначений час.

Західноукраїнські політичні чинники в цілому позитивно оцінювали результати Генуезької конференції. Уповноважений у закордонних справах ЗУНР Кость Левицький в інтерв'ю кореспондентові газети УНТП “І ромадський Вістник” заявив, що “конференція в Генуї підняла нашу справу, як справу міжнародну, досі не вирішену, якої вирішення лежить не лише в інтересі національної справедливості, але передусім збереження миру в Європі” [27]. Підсумовуючи загальні результати міжнародної конференції, та ж газета згодом писала: “Генуезька конференція принесла успіх для Європи, а зокрема й для нас, щоправда неформальний, але матеріальний, який діє невидимо на держави Європи” [23].

Результати конференції в Генуї стали предметом розгляду на засіданнях Тіснішого народного комітету УНТП та шостої Міжпартійної конференції, які відбулися у Львові 20 травня 1922 р. У резолюції на

політичний реферат, з яким виступив на конференції Володимир Бачинський, зазначалося, що “видвигнення східно-галицької справи, як справи міжнародної, котрої вирішення є необхідне для забезпечення миру в Європі, на конференції в Генуї, зроблено її актуальною і заінтересувало нею цілий світ та зблизило її до остаточного вирішення”. Міжпартійна конференція закликала еміграційний уряд, “щоби енергійно продовжував свою акцію в цілі чимскорішого вирішення східно-галицького питання на основі самоозначення народів, та щоби поробив заходи в цілі негайного прислання до краю міжнародної комісії держав Антанти і Ліги націй для контролі польського окупаційного режиму” [9, арк.3-4].

Затягування вирішення проблеми Галичини було на користь Польщі, дипломатія якої тим часом вела справу до підписання договорів з Румунією і Францією. Остання активно відстоювала на міжнародних форумах ідею створення великої Польщі як бар'єр між Німеччиною і Росією.

Сама ж Польща у боротьбі за українські землі використовувала різноманітні методи. Свої “історичні” претензії на створення великої Польщі вона поєднувала з компрометацією українського визвольного руху і української влади. Шляхом пресової пропаганди, а також у офіційних заявах до лідерів країн Антанти польські дипломати представляли українську державну справу як німецьку інтригу, метою якої є ослаблення Польщі як союзниці західних держав, а визвольну боротьбу українського народу як більшовицький чи розбійницький рух.

Користуючись невірністю проблеми ЗУНР на міжнародній арені, Польща тим часом проводила в краї політику “доконаних фактів”. 5 серпня 1922 р. у Польщі було прийнято закон про вибори до сейму і сенату, який передбачав їх проведення і на окупованих українських територіях. 26 вересня 1922 р. сейм ухвалив закон про запровадження в Галичині воеводської автономії. Останній мав продемонструвати світу, що Польща врахувала вимоги союзних держав про запровадження в Галичині автономії.

Заходи польської влади викликали бурхливу реакцію західно-українського суспільства та його політичного проводу. 26 серпня 1922 р. у Львові відбулося засідання Ширшого народного комітету УНТП з участю представників усіх повітових організацій краю. Після доповіді Володимира Целевича “Сучасний стан справи Східної Галичини на міжнародній арені і внутрішнє становище в краю” та активної дискусії делегати одностайно прийняли резолюцію, в якій наголошувалося на тому, що “Ширший Народний Комітет став згідно на становищі, що Східна Галичина на підставі міжнародного права і волі пригнобленої більшості галицької людності – є вона окрема державна одиниця. У зв'язку з цим польський уряд немає права розписувати в Східній Галичині вибори”. ШНК висловлював також “своє повне довір'я урядові Є.Петрушевича як

єдиному правному представникові волі українського народу Східної Галичини”, закликав його, “щоб стояв на раз зайнятім становищі” [12, арк. 79]. Міжпартійна рада, засідання якої відбулося у Львові 27 серпня, підтримала резолюції УНТП і направила їх уряду ЗУНР у Відень та Президії Ліги націй у Женеву. 2 вересня 1922 р. у Львові відбулось засідання Української Національної Ради, яка “одногосно затвердила в справі виборів до польського сейму і сенату та планованої Польщею автономії становище, яке зайняли українські партії Східної Галичини” [28]. УНРа направила також до урядів і парламентів європейських держав, США, Канади і Японії протест у зв'язку з виборами до польського парламенту та запровадженням воєводської автономії. Національна Рада вимагала від держав Антанти “визнання Східної Галичини незалежною державою свободних народів” [6, арк.5].

Уряди західноєвропейських держав не прореагували на звернення українських державних та політичних організацій. Лише під тиском канадського делегата В.Фельдінга Ліга націй 26 вересня 1922 р. ще раз повернулася до західноукраїнської проблеми. На засіданні Ради Ліги націй було затверджено текст листа до Ради послів Антанти про необхідність врегулювання проблеми в найближчий час. Це була остання ухвала Ліги націй стосовно проблеми західноукраїнської державності. Більше Ліга націй до цього питання не поверталась.

Тим часом уряд ЗУНР, крайові та еміграційні товариства й організації продовжували надсилати до Ліги націй, Ради послів Антанти, “до всього цивілізованого світу” ноти, меморіали і протести. 28 вересня 1922 р. голова УНРа направив Раді послів Антанти ноту з вимогою недопустити в Галичині виборів до польського парламенту, заборонити запровадження в краї воєводської автономії, вирішити в найближчий час проблему західноукраїнської державності. До ноти було додано проєкт державного устрою “незалежної Галицької Республіки свободних народів” [6, арк.6]. 10 листопада 1922 р. голова президії Західноукраїнського товариства Ліги націй Роман Перфецький надіслав у Париж та Женеву звернення “До всього культурного світу в справі положення в Східній Галичині” стосовно порушення польським окупаційним режимом прав і свобод західноукраїнського населення. ЗУТЛН вимагало також від урядів країн Антанти “знесення тимчасової польської окупації”, створення міжнародної комісії, яка б виробила проєкт запровадження в краї цивільної влади [13, арк.121-124]. Однак акції українських організацій не принесли реальних результатів.

Наприкінці 1922 – на початку 1923 рр. зовнішньополітична обстановка змінювалася на користь Польщі. Російсько-німецьке зближення, започатковане в Генуї та Рапалло, посилювало зовнішньополітичні позиції

Польщі. В листопаді було відправлено у відставку уряд Л.Джорджа. Новий кабінет міністрів Англії на чолі з Б.Леві виявляв більшу прихильність до Польщі. В результаті зміни уряду в Канаді докорінно оновився склад її делегації в Лізі націй. З приходом до влади в 1922 р. Б.Муссоліні Італія підтримала Францію щодо анексії західноукраїнських територій. В січні 1923 р. французькі війська захопили Рурський басейн, а литовські підрозділи – Клайпеду. Все це розв'язувало руки польській дипломатії. Нота польського уряду до прем'єр-міністра Франції Р.Пуанкаре від 9 лютого 1923 р. про визнання східних кордонів була прихильно зустрінута в Парижі. 15 лютого 1923 р. Польща направила чергову ноту до Ради послів Антанти з вимогою остаточного визнання її східних кордонів.

Уряд ЗУНР не полишав спроб змінити ситуацію. 5 березня 1923 р. Є.Петрушевич звернувся до Ради послів Антанти з нотом стосовно утворення у Галичині української держави під протекторатом Ліги націй і Ради послів Антанти. Однак це вже не могло відвернути катастрофи. На засіданні Української Національної Ради за кордоном, яке відбулося 5-6 березня 1923 р., Кость Левицький від імені уряду ЗУНР повідомив про погіршення зовнішньополітичних обставин вирішення західноукраїнської проблеми. Представники лівого крила УНРади в особі Семена Вігика та Антіна Крушельницького гостро критикували зовнішню політику грудовиків. Головуючий на засіданні Роман Перфецький закликав “надіслати телеграму всім з протестом проти приєднання Східної Галичини до Польщі” [8, арк.65-68].

Трагічна розв'язка наближалася. З ініціативи фашистського уряду Італії 15 березня 1923 р. Рада послів Антанти в особі Р.Пуанкаре (Франція), Р.Авезана (Італія), Е.Фіпс (Великобританія), М.Матсуда (Японія), розтоптавши право українського народу на самовизначення, прийняла рішення про передачу Галичини Польщі [29]. Рішення Ради послів засвідчило повне морально-політичне банкрутство декларованих урядами країн Антанти принципів про права народів на свободу і незалежність. У цьому фатальному для долі західноукраїнського населення документі зазначалось: “Британська Імперія, Франція, Італія і Японія, що підписали разом зі З'єдиненими Державами Америки, як головні союзні держави і співучасники Версальського мирного договору;

зважаючи, що польський уряд звернувся 15 лютого 1923 р. до Конференції Амбасадорів з проханням, аби держави, що там представлені, здійснили права, які їм надал зазначений артикул;

зважаючи, що Польща визнала, що щодо східної частини Галичини етнографічні умови вимагають режиму автономії;

зважаючи, що договір, заключений між великими союзними державами і співучасниками та Польщею 28 червня 1919 р. передбачив для всіх

територій, поставлених під суверенність Польщі спеціальні гарантії на користь національних меншостей щодо мови або релігії;

зважаючи, що щодо кордону з Росією Польща вийшла безпосередньо и зносили з цією державою з метою визначити кордон – уповноважили Конференцію Амбасадорів урегулювати це питання.

Остання вирішує визнати за Польщею всі права верховної влади над територіями, що лежать між зазначеними кордонами (слідє кордон ризького миру) і іншими кордонами території Польщі” [30].

Документ було складено і підписано в Парижі 15 березня 1923 р. У той же день від імені Польщі його підписав М.Замойський. Таким чином, східні кордони Польщі здобули міжнародне визнання. Слід зазначити, що згадка в документі про автономію Галичини не була умовою передачі цієї території Польщі. Інакше кажучи, Польща одержала Галичину “без ніякого зисереження дотично автономії” [31].

Рішення Ради послів Антанги було великим ударом для народних мас, уряду ЗУНР, українських політичних партій, зокрема УНТП, члени якої несли безпосередню відповідальність за діяльність еміграційного уряду, його зовнішню політику. Вони вірили запевненням уряду Є.Петрушевича, що справа незалежності Галицької республіки незабаром буде вирішена на користь українців.

Анексія Галичини викликала могутню хвилю протесту. В той же день, 15 березня 1923 р., Є.Петрушевич, перебуваючи в Парижі, направив урядам країн Антанги протест. У документі наголошувалося: “Коли тепер цілком несподівано Конференція Амбасадорів, не питаючи волі народу і не зважаючи на ухвали Найвищої Ради з дня 28 червня 1919 р., з очевидним порушенням права самовизначення народу, постановили прилучити Східну Галичину до Польщі, то в імені УНРади. . заявляю цим проти того рішення Конференції Амбасадорів ршучий протест і заявляю, що український народ ніколи не погодиться з пануванням Польщі і домагасться незалежної галицької держави свободних народів і буде за неї далі боротися” [13, арк.52]. З Відня 17 березня 1923 р. Президія Західноукраїнського товариства Ліги націй направила до парламентів держав Антанги і Верховної Ради союзних держав “Торжественний протест і домагання”. в якому рішення Ради послів визнавалось “правно неважним” і висувалась вимога його не ратифікувати. В ім'я “справедливости, людскости і в інтересі мира” Президія товариства закликала переглянути рішення Ради послів “згідно з волею населення, себто на основі його права самовизначення” [7, арк.7-10].

В один і той же день, 21 березня 1923 р., відбулися засідання УНРади на кордоні і в краї. У своєму протесті до Ради послів у Парижі крайова група УНРади заявила, що “український народ на сі безправства ніколи не

погодиться і в обороні своєї державності на прагдній землі, за яку в рр. 1918-1919 лягло понад 70000 стрільців УГА, за яку під окупацією Польщі переносить досі український нарід найстрашнішу мартирологію по тормах і таборах, в обороні своєї державності не понехає безоглядної боротьби. За сю боротьбу паде відповідальність на держави Антанти” [32]. Закордонна група УНРади у своєму урочистому протесті справедливо застерігала, що “рішення Ради Амбасадорів є яскравим прикладом повороту великих держав Антанти в напрямку анексіонізму й імперіалізму, рано чи пізно така міжнародна політика мусить привести до нової великої війни в Європі” [13, арк.54]. У березні 1923 р. свої протести до урядів країн Антанти надіслав Народний комітет УНТП, як і інші українські політичні партії.

У знак протесту проти анексії українських земель 18 березня 1923 р. у Львові відбулася велелюдна демонстрація. Десятки тисяч українців під проводом 82-річного Юліана Романчука на площі св. Юра склали присягу: “Ми, український нарід, клянемося, що ніколи не погодимось на панування Польщі над нами й кожную нагоду використаємо, щоб ненависне нам ярмо неволі зі себе скинути та злучитися з цілим великим українським народом в одній, незалежній, свободній державі” [33].

Таким чином, різноманітна й багатогранна зовнішньополітична діяльність трудовиків через еміграційний уряд ЗУНР, крайову та Закордонну групи УНРади, Міжпартійну раду та закордонні організації, підтримувана широкими народними масами, завершилася поразкою. Розрахунки й сподівання трудовиків, як і переважної більшості західноукраїнського політикуму, на добру волю й справедливість урядів країн Антанти при вирішенні проблеми державності Галичини виявилися хибними. Створення західноукраїнської держави не входило в егоїстичні плани великих держав Європи, які, присвоївши собі право суверена, після тривалого зволікання, всупереч волі українського народу, віддали Галичину під владу Польщі. Справі відродження української держави було завдано нищівного удару. Однак це не могло перекреслити волі українського народу до свободи і незалежності.

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ України). - Ф 2192, оп. 2, спр. 7, арк. 3, 5.
2. ЦДАВОВУ України. - Ф 2192, оп. 1, спр. 14, арк. 17, 81-85.
3. ЦДАВОВУ України. - Ф 3698, оп. 1, спр. 1, арк. 3-7 9-11 73, 74-75 84-85, 95-96, 98-99 102-103, 109-111
4. ЦДАВОВУ України. Ф. 3698, оп 1, спр. 3, арк. 5-6.
5. ЦДАВОВУ України. Ф. 4440, оп 1, спр. 15, арк. 10.
6. ЦДАВОВУ України. Ф. 4440, оп. 1, спр. 4, арк. 5, 6.
7. ЦДАВОВУ України. - Ф. 4440, оп 1, спр 5, арк. 7-10.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). - Ф. 1, оп. 20, спр. 1739, арк. 65-68

Кл. і титл М. В. Зовнішньополітична діяльність Української народно-трудової партії (1920-1923)

- 9 Центральный державный историчный архів України у Львові (ЦДА України у Львові). Ф 309. оп. 1, спр. 2605, арк. 1, 3, 3-4.
- 10 Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф. 2, оп. 1, спр. 136, арк. 2.
- 11 ДАІФО. Ф. 2, оп. 1, спр. 29, арк. 4.
- 12 ДАІФО. - Ф. 2, оп. 1, спр. 66, арк. 79.
- 13 ДАІФО. - Ф. 2, оп. 1, спр. 75, арк. 52, 54, 121-124.
- 14 Союз народів і галицька справа // Діло - 1922. - 1 вересня.
- 15 Ноти уряду Західної України до Найвищої Ради // Український прапор. 1921. 29 січня.
- 16 Нота уряду Західної України до Найвищої Ради і Союзу Народів // Український прапор. 1920. - 31 грудня.
- 17 Нота уряду Західної України // Український прапор. 1921. - 6 січня.
- 18 Нота Президента УНР // Український прапор. - 1921. 12 лютого; 8 травня.
- 19 Справа Східної Галичини // Вперед. - 1920. - 1 грудня.
- 20 Союз Народів про Галичину // Український Вістник. - 1921. - 9 квітня.
- 21 Договір в Ризі і межі України // Український Вістник. - 1921. - 6 квітня.
- 22 Східногалицька делегація на Генуезькій конференції // Громадський Вістник. - 1922. 21 травня.
- 23 Сучасне міжнародне положення справи Східної Галичини // Громадський Вістник. - 1922. - 13 червня.
- 24 Західно-українське товариство Ліги націй // Діло. - 1923. - 11 жовтня.
- 25 Засідання Національної Ради. Комунікат // Громадський Вістник. - 1922. - 27 квітня.
- 26 Конференція в Генуї і галицька справа // Громадський Вістник. - 1922. - 21 квітня.
- 27 Інтерв'ю з К. Левицьким // Громадський Вістник. - 1922. 1 червня.
- 28 Засідання УНР // Діло 1922. - 5 вересня.
- 29 Муссоліні - ініціатор підчинення Східної Галичини Польщі // Діло. 1925. - 25 серпня
- 30 Панейко В. Фатальна грамота // Діло. 1928. 17 березня
- 31 "Вирішення" і англійська преса // Діло. 1923. 4 квітня.
- 32 Протест Української Національної Ради до Ради Амбасадорів в Парижі // Український прапор. - 1923. 31 березня.
- 33 Відповідь краю на рішення Антанги // Український прапор. - 1923. 24 березня
- 34 Zaks Z. Sprawa Galicji Wschodniej w Lidze narodów (1920 - 1922) // Najnowsze Dzieje Polski 1914 - 1939. Warszawa, 1967 - Т. XII - S. 139.
- 35 Zurawski vel Grajewski P.P. Sprawa ukraińska na Konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919 Warszawa. 1995. - S. 71.

Kugutiak M.

THE FOREIGN POLICY ACTIVITY OF THE UKRAINIAN NATIONAL LABOUR PARTY (1920-1923)

In the article various aspects of foreign policy activity of the Ukrainian National Labor Party in 1920-1923, which was directed to the Western-Ukrainian state revival, are investigated.